

A kultúra mint a területfejlesztés eszköze – Fókuszban a Pajta Program

Culture as a tool for territorial development – Focus on the Barn Programme

Szerzők: Tobak Júlia¹ – Németh Eszter² – Szultos Boglárka³

Napjainkban a kultúrához való hozzáférés az életminőség fontos része. A rendszeres kultúrafogyasztás eredményeként a helyek a lakosok és az ideiglenes látogatók számára egyaránt vonzóbbá válnak. Ennek megfelelően a helyi döntéshozatal kiemelt figyelmet szentel annak, hogy a városok, térségek imázsát és versenyképességét javító kulturális szolgáltatásokat mindenki számára elérhetővé tegye. A Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa programsorozat keretében megvalósult Pajta Program célkitűzése a kulturális programok elérhetővé tétele és a közösségépítés volt. Jelen tanulmány a Pajta Programban részt vevőkkel készült interjúk eredményeire építve tárja fel a program hatásait. A kutatás eredményei szerint a program pozitívan befolyásolta a térséget, a már meglévő folyamatok erősítése mellett új távlatokat, lehetőségeket nyitott a helyi közösségi élet számára. Jelen tanulmány javaslataival kapcsolatban kiemelendő, hogy a döntéshozók számára visszacsatolást ad az ilyen jellegű programokról, azok potenciális hatásairól. A helyi közösségek – ideértve a lakosságot és a szolgáltatókat – számára a kutatás feltárta a bekapcsolódási lehetőségeket.

Today, access to culture has an important role in the quality of life. Regular cultural consumption results in vibrant, pulsating places being attractive both to locals and visitors. Accordingly, local decision-makers put great emphasis on making cultural services that raise the image and competitiveness of cities and regions accessible to all. The “Pajta Program” (Barn Programme), implemented in the framework of the Veszprém-Balaton 2023 European Capital of Culture (ECOC) programme, aimed to make local cultural events accessible and building community. The study is based on the outcomes of semi-structured interviews with stakeholders. Its main objective was to map the impacts of the programme and to identify the strengths and weaknesses of this type of local cultural development. According to the results of the research, the program has had a positive impact on the area, strengthening existing processes and opening up new perspectives and opportunities for local community life. The implications of this study give input for policy makers concerning this type of development tool, valuable information for local stakeholders about how to boost local culture and local community. For local communities, including residents and service providers, the research identifies opportunities for involvement.

Kulcsszavak: kultúra, területfejlesztés, Európa Kulturális Fővárosa, helyi közösség.
Keywords: culture, regional development, European Capital of Culture, local community.

1. Bevezetés

A kultúra és a területfejlesztés közötti kapcsolat egyre nagyobb figyelmet kap a modern társadalmakban, ahol a kulturális programok hozzájárulhatnak a közösségi élet fellendítéséhez, a helyi identitás erősítéséhez és a gazdasági növekedés ösztönzéséhez.

A kultúra hagyományos fogalma átalakulóban van, humanista tartalmának megőrzése mellett megerősödtek a szociológiai, az ökológiai és a gazdasági vonatkozásai. E változások különösen fontosá váltak a kisebb települések és régiók szempontjából, ahol a kultúra nemcsak identitásképző erővel bír, hanem hozzájárulhat a fenntartható fejlődéshez is.

A Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa (VEB2023) programsorozat kiemelkedő példája ennek az összefonódásnak, melynek keretében számos kezdeményezés valósult meg a

¹ tudományos munkatárs, Pannon Egyetem, tobak.julia@gtk.uni-pannon.hu

² tudományos segédmunkatárs, Pannon Egyetem, nemeth.eszter.julia@gtk.uni-pannon.hu

³ egyetemi hallgató, Pannon Egyetem, bogiszultos@gmail.com

Bakony-Balaton régióban. A programsorozat jelentős eseménye volt a Pajta Program, mely a helyi, kisebb közösségek kulturális életének gazdagítását célozta.

Jelen tanulmány a Pajta Program hatásait vizsgálja. A kutatás célja, hogy feltárja a program erősségeit és gyengeségeit, valamint javaslatokat tegyen a jövőbeli fejlesztésekre. A vizsgálat alapját félig strukturált interjúk képezik, amelyek a programban részt vevő települések vezetőivel készültek. A tanulmány további célja, hogy bemutassa, a Pajta Program hogyan járult hozzá a helyi kulturális élet fellendítéséhez, milyen kihívásokkal kellett szembenézni a megvalósítás során, és milyen hosszútávú hatások várhatóak a program eredményeként.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. A KULTÚRA ÉS A TERÜLETFEJLESZTÉS KAPCSOLATA

A kultúra fogalmának minden elemére és alrendszerére kiterjedő meghatározása napjainkban szinte lehetetlennek tűnik (FÁBIÁN-TÓTH 2013). Nézzünk meg néhány fontosabb definíciót: 1) Geert Hofstede a kultúrát az elme kollektív programozásaként magyarázza; 2) Fons Trompenaars szerint a kultúra az a mód, ahogyan emberek egy csoportja megoldja a problémákat; 3) Clifford Geertz pedig a szimbólumok szemszögéből írja le a kultúrát. Ez utóbbi értelmezésben a kultúra egy öröklött, szimbolikus formában kifejezett fogalmi rendszer, amelyen keresztül az emberek kommunikálnak egymással, továbbadják és fejlesztik tudásukat és élethez való viszonyukat (GEERTZ 1997).

A kultúra, valamint a kulturális termékek és szolgáltatások a gazdaság egyik legfontosabb növekedési tényezőjeként értelmezhetőek, ezért kiemelt helyet kell kapniuk a városok gazdaságfejlesztési koncepcióiban, stratégiáiban. Nemcsak a kulturális fejlesztés hagyományos céljaihoz kapcsolódnak, hanem a versenyképesség, a tökevonás és a profitszerzés céljait is szolgálják. Jelenleg úgy tűnik, hogy a térségfejlesztési gyakorlat (beleértve a városfejlesztést is) ebbe az irányba mutat, így a kultúra Európa és a világ számára egyaránt stratégiai jelentőségű erőforrássá vált (FÁBIÁN-TÓTH 2013).

A kultúra területfejlesztési kapcsolódásai a lokális szintér felértékelődésével váltak erőssé. A kulturális alapú gazdaság a modern gazdaság egyik legjelentősebb és legsajátosabb összetevője (ENYEDI 2005). A gazdaság kulturális klímája, vagyis a társadalmi és a kulturális környezet

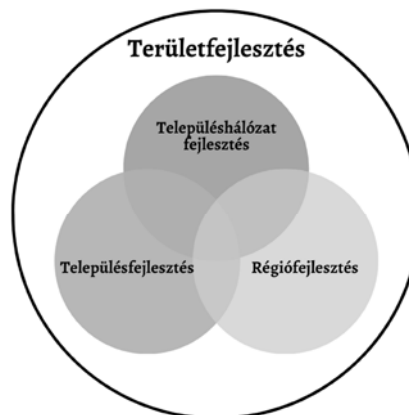
elősegíti a dinamikus tudás gazdaság kialakulását, és vonzza az abban részt vevő magasan képzett munkaerőt. Ez azt jelenti, hogy a képzett lakosság figyelembe veszi az oktatási és a kulturális szolgáltatások minőségét és mennyiségét (DZIEMBOWSKA-KOWALSKA-FUNCK 1999). A kulturális környezet átalakítása egyszerre változtatja meg a gazdaság tökevonó képességét, a munkaerőpiacot és a térség turizmusát, illetve ezekkel együtt a gazdaság általános növekedését, amivel CHARTRAND (1990) szerint létre jön a negyedik gazdasági szektor. A posztindusztriális korszakban kialakult negyedik (ún. kvaterner) gazdasági szektor magas hozzáadott értékű tudományos, menedzsment-, művészeti, oktatási és szervezési tevékenységet hozott létre. A negyedik szektor egyben válasz a gazdasági szerkezet átalakítási és ipari hanyatlási folyamatára is, amely számottevően érinti a városokat, a régiókat, de már az országokat is (PIRISI et al. 2008). A negyedidőszaki ipar domináns része a kulturális gazdaság, ami szinte városmegújító hatást vált ki (ENYEDI 2002).

Az Európai Unió az elmúlt évtizedekben kiemelt területfejlesztési céllá tette a városfejlesztést. Ez annak köszönhető, hogy a területfejlesztéssel foglalkozó uniós dokumentumok különös figyelmet fordítanak a városokra, lévén potenciáljuk közösség-szervezési, kulturális, tudományos és gazdasági szempontból vitathatatlan az európai térszerkezetben (FEKETE 2018).

FARAGÓ (1987) a területfejlesztést egy átfogó kategóriaként elemzi, amelynek részét képezi a régió-, a településhálózat- és a településfejlesztés. Elméletének fókuszában az áll, hogy ha egy adott tér bármely pontját megváltoztatjuk, akkor ezen változás jellege, valamint mértéke hatással lesz a terület struktúrájára is (1. ábra).

1. ábra

A területfejlesztés fogalmáról

Forrás: saját szerkesztés Faragó (1987) alapján

Kétségtelen, hogy szinte minden területfejlesztés egy adott földrajzi helyhez kapcsolódik, és egy területet (lokalizációt) érint. A települési, kistérségi⁴ területi folyamatokba való tudatos beavatkozásként értelmezhető fejlesztés azonban nem feltétlenül lokális, még akkor sem, ha a helyi társadalmak jólétének növeléséhez járul hozzá. A helyi fejlesztés kimondottan az alulról jövő (*bottom-up*) jelleget követi, ami szemben áll a kormányzat felsőbb szintjeiről indított (*top-down*) fejlesztéssel. A kistérségi fejlesztések egyik legjellemzőbb vonása az alulról való építkezést helyezi fókuszba (G. FEKETE 2005). Az elmúlt években egyre erőteljesebben jelennek meg a helyi kezdeményezések, egyre többen próbálják meg saját maguk alakítani azt a földrajzi teret, amely számukra megélhetést, lakást biztosít, gazdasági, társadalmi, családi és érzelmi kötődéseket hordoz. E helyi kezdeményezések felélénkülését a központi területpolitika is támogatja (BAKSA 2023).

G. FEKETE (2005:22) szerint az alábbi alapelvek meghatározzák mindazt, amit általánosságban elfogadottnak tekintenek a helyi fejlesztés során:

- „A fejlesztés középpontjában az ember és az emberi szükségletek maximális kielégítése áll.
- A helyi fejlődés nem egyenlő a gazdasági növekedéssel, mivel a fejlesztés maga csak komplex lehet.
- Fontos a fenntarthatóság kialakítása, valamint biztosítása.
- A fejlesztés partneri együttműködések láncolatában valósulhat meg.
- Nem létezik egyetlen irány, a közösségnek lehetősége és felelőssége van a stratégia kiválasztásában, a szubszidiaritás elvének jegyében.”

2.2. A TERÜLETFEJLESZTÉS SIKERFELTÉTELEI A KULTÚRA VONATKOZÁSÁBAN

A helyi fejlesztés sikere elsősorban három tényezőtől függ. Az első és legalapvetőbb feltétel, hogy a környéken élők akarjanak változtatni a helyzetükön. A fejlesztési folyamat fejlesztési szándék nélkül sehol sem indulhat el. A második feltétel, hogy a változást és fejlődést akaró emberek tudják, hogyan érhetik el céljaikat. Vagyis rendelkezniük kell a változáshoz szükséges tudással és készségekkel. Végül, de nem utolsósorban minden helyi kezdeményezés külső megerősítést és támogatást igényel. A kultúra döntő szerepet játszik e három feltétel megvalósulásában (G. FEKETE 2005).

⁴ 2013. január 1-től a kistérségek közigazgatási szerepe megszűnt

1. táblázat

A területfejlesztés sikertényezőinek és a kulturális feladatoknak az összefüggése

Sikerfeltételek	Kulturális feladatok
Szándék	szükségletek megfogalmazása motiváció felkeltése önszerveződés konfliktuskezelés
Képesség = tudás + technológia	ismeretek, képességek fejlesztése élethosszig tartó tanulás a tudás alkalmazása információgazdálkodás
Külső megerősítés	kommunikáció a külvilággal egymás „nyelvének” megértése szövetségek szervezése

Forrás: G. FEKETE (2005:23)

2.3. EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA JÓ GYAKORLATOK

Általánosságban elmondható, hogy a kultúra minden területe – legyen az profitorientált vagy nonprofit, állami vagy magán, örökségen alapuló vagy kreatív ipar – köztudottan munkahelyeket és bevételeket teremt. Az Európa Kulturális Fővárosa (EKF) cím az egyik legjelentősebb és legambiciózusabb európai kezdeményezés, amely Európa kulturális sokszínűségével és a kultúrák közötti kommunikációval foglalkozik. A gazdasági nehézségek, valamint nagyobb politikai és társadalmi instabilitás idején a kultúra minden szinten hatékony szövetségként használható a fenntartható fejlődésre való törekvésben. A szellemi örökség, a kreatív iparágak és a különböző művészeti kifejezési formák, valamint a filozófia, a hagyományok és az attitűdök révén a kultúra jelentős hatással van a gazdasági fejlődésre, a társadalmi stabilitásra és a környezetvédelemre (UNESCO 2013).

MORVAY és szerzőtársai (2020) szerint a kelet-közép-európai EKF-cím birtokos városok óriási tapasztalattal rendelkeznek. Ennek oka, hogy többéves felkészülés van egy-egy EKF-projekt mögött, illetve kifejezetten az EKF kapcsán létrejövő tudás és tapasztalat keletkezik, ami a jövőbeli pályázó, de főként az adott makrotérségben található városok számára irányokat jelölhet ki, támpontokat állíthat fel. Az utólagos értékeléseket a későbbi EKF-cím birtokos városok kézbe veheti, feldolgozhatja, ez által felhasználhatóvá válnak a bevált fejlődési pályák mögött húzódó módszerek, eszközök, ötletek. Ma már az EKF-projekt célja egy tartós fejlődési pálya megteremtése a városokban.

Ezen túlmenően az EKF-projekt jelentős előnye, hogy a városokban egyszerre több, kultúrához kapcsolódó, sok esetben hosszútávú hatással bíró, pozitív elmozdulás történik. Az EKF-projektek későbbi értékelése során a városok tovább erősítik a kulturális vonatkozású elemek szerepét: a szellemi és épített kulturális örökséget, a pillanatnyi kulturális környezet és a kultúra kapcsolatát, a sokszínűséget, a kultúrák találkozását, a kölcsönös egyetértést és kölcsönhatást. A különböző művészeti formák együtt jelennek meg a programokon, ami új interakciókhoz vezet. A programsorozat ideje alatt a művészet birtokba veszi a városi köztereket, épületeket, elhagyatott, elhanyagolt területeket, komplexumokat. Szimbiozis alakul ki a kultúra, a városok, települések és az új szolgáltatásokat nyújtó kulturális szervezetek között (MORVAY et al. 2020). „A kulturális főváros cím sikeressége több országban indukált a városfejlesztést, városmarketinget ösztönző nemzeti mozgalmakat.” (PISKÓTI 2023).

Az EKF-program egyik kiemelkedő célja társadalmi és gazdasági hatások elérése. A tervezett projektek révén a régió új fejlődési irányt vesz, és jelentős együttműködések alakulnak ki más régiókkal. Egy olyan regionális modellt hoznak létre, ami a helyi adottságokra épít és elsősorban a kultúrából és a kreatív iparból származó gazdasági növekedést fokozza (GIDA 2022).

3. A Pajta Program bemutatása

A Pajta Program a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa programsorozat részeként jött létre, és célja a kisebb települések kulturális életének gazdagítása, valamint a helyi közösségek összetartozásának erősítése volt. A Pajta Programhoz két pályázati szakasz köthető. 2022-ben 14 település pályázata került támogatásra, majd 2023-ban 23 település pályázata nyomán 29 nyertes Pajta helyszín vált a helyi kulturális élet meghatározó központjává. A program mottója remekül összegzi a régiót behalózó Pajta helyszínek küldetését: „legfontosabb céljuk a kistelepülések helyi közösségei számára fontos és releváns kulturális szolgáltatások elérésének segítése, a kulturális kínálat bővítése”.

A pályázati konstrukció számos program szervezését és lebonyolítását tette lehetővé, amelyek különféle kulturális, művészeti és közösségi tevékenységeket öleltek fel. A program különlegességét az adja, hogy a helyi adottságokra és igényekre építve olyan kulturális eseményeket valósítottak meg a részt vevő településeken, amelyek a közösségek aktív bevonásával és a helyi identitás megerősítésével járultak hozzá a települések fejlődéséhez.

A Pajta Program alapvető célkitűzései között

szerepelt a helyi közösségek kulturális igényeinek kielégítése és a települések közötti együttműködések erősítése. A program keretében megvalósult események hozzájárultak a helyi lakosság kulturális élményének bővítéséhez. A program jelentős szerepet játszott továbbá a generációk közötti kapcsolatok ápolásában, valamint a helyi értékek és hagyományok megőrzésében.

A program sikerének kulcsa a helyi közösségek aktív bevonása és a programok rendszeressége volt. A részt vevő települések (2. ábra) számára a program nemcsak kulturális eseményeket biztosított, hanem egyúttal lehetőséget adott arra is, hogy hosszútávon fenntartható és a helyi igényekhez igazodó kulturális fejlesztéseket valósítsanak meg. A program fenntarthatósága érdekében fontos volt a helyi önkormányzatok, civil szervezetek és közösségek aktív szerepvállalása, valamint a folyamatos anyagi támogatás biztosítása. A program sikeresen ötvözte a helyi hagyományok tiszteletét az innovatív kulturális megoldásokkal, miközben elősegítette a települések közötti együttműködést és a kulturális kapacitás fejlesztését a térségben.

2. ábra

A Pajta Program települései

Forrás: saját szerkesztés

4. A kutatás módszertana

Jelen tanulmány a Veszprém-Balaton 2023 és a Pannon Egyetem együttműködése keretében végzett primer kutatáson alapul. A Pajta Program értékelését célzó vizsgálat során 2024. január és március között személyes megkeresésen alapuló kvalitatív (félleg strukturált szakmai interjú) felmérés zajlott. A megkérdezés elsődleges célkitűzése a 2023-as évben a Pajta Programban részt vevő balatoni települések véleményének megismerése és a programban történő részvétel értékelése volt.

Az interjúalanyok a pályázat operatív megvalósítói voltak. A kutatás során megvalósult mintavétel hibrid (személyes és online) formában került lebonyolításra a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Karának munkatársai és hallgatói segítségével.

Az interjú során egy előre elkészített interjúvázlat (guide) segítette a munkát. Az előre definiált kérdések a következő témakörökre terjedtek ki: a résztvevők Pajta pályázat iránti motivációjára, a megelőző (jellemzően 2022-es év) időszakban elvégzett tevékenységekre, a pályázattal kapcsolatos operatív megvalósítási feladatokra és nehézségekre, a pályázathoz kapcsolódó tapasztalatokra és az ez által szerzett előnyökre, valamint a 2024-es évre vonatkozó tervekre. Az interjúk rögzítésre kerültek, az eredmények ismertetése anonim módon történik. A Pajta Programmal kapcsolatos interjúk a következő településeken valósultak meg: Alsópáhok, Balatoncsicsó, Balatonfűzfő, Balatonhenye, Balatonudvari, Dörgicse, Felsőörs, Kapolcs, Káptalantóti, Litér, Lókút, Márkó, Nagyesztergár, Nagyvázsony, Somogyzentpál, Taliándörögd, Tés, Vászoly.

5. Eredmények

5.1. A PAJTA PROGRAMBAN VALÓ RÉSZVÉTEL ELŐZMÉNYEI

A kutatásban résztvevők az adott településen, vagy esetenként kistérségi együttműködés keretében pályáztak. A kisebb falvak számára különösen vonzó volt támogatás elnyerésének a lehetősége. A pályázat fontos célkitűzése volt a kulturális tevékenységek támogatása és a kultúra hozzáférhetővé tétele a helyi lakosság számára. Ennek megfelelően, a pályázatban való részvétel motivációjában szerepet játszottak a már meglévő, működő kulturális tevékenységek. A pályázók kiemelték továbbá, hogy a kisebb településeken rosszabb a kultúra elérhetősége, melynek javításához jó lehetőség a Pajta Program. A pályázók emellett kulcsfontosságúnak tartják a kultúrát és a kultúrához való minél szélesebb körű hozzáférést, ami a helyi közösségek és a programban részt vevők életminőségét pozitívan befolyásolja. A motivációban megjelent még a közösségépítés iránti igény is:

- „Tulajdonképpen ez a belső igény, hogy csináljunk valamilyen kulturális programot, ott, ahol élünk, adjunk vissza valamit ennek a közösségnek, amiben létezzük.”
- „Nyilván lehet élni a kultúra nélkül, de biztos, hogy az nem teljes élet.”
- „Feltétlen erőssége az, hogy helyben ad lehetőséget a magas magyar kultúrára.”
- „Borzasztó fontosnak tartom, hogy valamiképpen az

identitást erősítsük a helyi gyerekekben, fiatalokban, és erre jött az ötlet, hogy akkor ebből csináljunk egy olyan központot, amiben olyan programok lennének, amik ezt erősítik.”

A Pajta pályázat keretében megvalósult programoknak többféle helyszínen adott otthont, igazodva az adott település adottságaihoz (milyen terek, helyszínek alkalmasak az adott rendezvény lebonyolításához), valamint a pályázatban részt vevők kapcsolatrendszeréhez. Ennek megfelelően, a programok helyszínei között megtalálhatóak a falvak különböző közösségi terei, mint például kultúrházak, templomok, szabadtéri helyszínek, faluházak, játszóterek vagy túraútvonalak.

A Pajta Program megvalósítása számos szereplő aktív együttműködésének segítségével zajlott. Az interjúkon részt vevők kiemelték a közszféra, a helyi döntéshozók kulcsszerepét, lévén az ő szakmai támogatásuk pozitívan befolyásolta a program sikerét. A kutatás során a helyi lakosok, az önkormányzatok és civil szervezetek kerültek nevesítésre. A helyi közösségek esetében fontos tényező továbbá az önkéntesség, az önkéntes hozzájárulás, ami egy-egy esetben akár a nézők, látogatók részéről is megjelent. A humán erőforráshoz tartozik a Pajta pályázattal kapcsolatos adminisztráció, menedzsment, ami egy-egy esetben külső (határozott időre felvett munkatárs) erőforrás igénybevételével történt.

- „A nézők is egy idő után, hogy ha arról volt szó, hogy hirtelen százötvenen lehettünk, akkor ők kérdezték, hol van a szék, hozták-vitték tehát, hogy igazából az volt a szép ebben, hogy már a nézők is sajátjuknak érezték a programokat.”
- „Annyi, hogy nekünk kellett odafigyelni arra, hogy a menedzsment része rendben legyen a dolognak, tehát, hogy egy pályázatot úgy felvállalunk, akkor azt tudni kell korrekten elszámolni. Amikor éreztem, hogy nincs elég kapacitásunk, akkor kinyúltam, és hoztam be projektmenedzsert.”
- „Nekünk egy nagyon jó művelődési házunk van, ahol a szakmai tapasztalat és az emberállomány megvan, úgyhogy ebből merítettünk. És egy kis közösség csinálta végül is, illetve a civil szervezeteink is nagyon jók.”

A Pajta Programban való részvételt megelőző helyi igényfelmérés – igazodva az adott település adottságaihoz, közösségéhez – formális és/vagy informális módon valósult meg. Informális igényfelmérésre ott volt mód, ahol a településen élő, rendszeres kapcsolat, kommunikáció van az érintettek között. A formális igényfelmérés jellemzően kérdőíves megkérdezést jelent, ami online vagy

nyomatott formában történt. A kutatás során ki-rajzolódott, hogy a kisebb településeken, az idősebb korosztályok elérésében mind a mai napig hatékonyabb, de legalábbis szükséges a nyomtatott kérdőív alkalmazása.

- „Ez a klasszikus közösségfejlesztő folyamat, ami arról szól, hogy először egy kérdőíves felmérés van a településen minden háznál egy nagyon-nagyon egyszerű kérdőívvel, tehát a klasszikus közösségfejlesztés, hogy mi az, ami jó, mi az, amit javítana, és mit tud hozzátenni. Ez kiment az egész településre, és ennek kapcsán nyilván visszajöttek eredmények, amiből készült egy összefoglaló anyag. Az megint visszament minden lakáshoz, hogy nézzék meg, olvassák el, gondolkodjanak, egészítsék ki, és utána elkezdünk közösségi beszélgetéseket települési szinten, majd utána témánként kisebb csoportokban.”

5.2. A 2023. ÉVI EREDMÉNYEK ÉRTÉKELÉSE

A Pajta Program keretében 2023-ban megvalósult rendezvények a volumenüket és a tartalmukat tekintve egyaránt széles kört fedtek le. A pályázat számos esemény megrendezésére adott lehetőséget, beleértve gyermekszínházi előadásokat, kézműves műhelyfoglalkozásokat, irodalmi túrákat, zenei koncerteket, bábelőadásokat, kirándulásokat, közösségi fesztiválokat és művészeti táborokat stb. Az interjúalanyok kiemelték, hogy minden korosztály számára szerveztek programokat, illetve több program kimondottan azzal a céllal valósult meg, hogy az egyes korosztályok közötti párbeszédet, kapcsolatot erősítse. Fontos volt továbbá, hogy – tartalmát tekintve – többféle program volt elérhető, az új típusú események mellett helyet kaptak a helyi értékek feltárását támogató rendezvények is. A látogatói bevonódás tekintetében a passzív részvétel mellett nagyobb hangsúlyt kaptak azon események, amelyeken a résztvevők aktívan be tudtak kapcsolódni. Az interjúalanyok kiemelték a pályázat keretében szervezett programok rendszerességét, ami kiszámíthatóságot nyújtott nem csupán a szervezők, hanem a vendégek számára is.

- „Igyekeztünk minden réteg számára, tehát minden korosztály számára, a falu lakossága számára, és egyéb érdeklődők számára is programokat szervezni.”
- „Erre törekedtünk is, hogy minden egyes aktivitás vagy beszélgetés az ne passzív legyen, hanem aktív résztvevők legyenek. És tényleg azt tök jó látni, amikor az ott élő érdemes művész szobrászművésztől a Gyula bácsiig, aki 80 éves villanyszerelő, együtt zenélnek ilyen rögtönzött hangszereken.”

- „Ad hoc vannak rendezvények, az nem tudja vonzani az embereket annyira, mint hogyha azt tudjuk mondani, hogy minden hónap utolsó szombatján van valami x órakor, akkor úgy kalkulál mindenki ezzel.”
- „Összeállítottunk egy előzetes programtervet, és minden előadás után volt ilyen rögtönzött közönségtalálkozó. Tehát amikor volt egy kis kávé, pogácsa, bor, nem tudom én mi és az alkotóval, aki ott volt, tudtak beszélgetni a nézők.”
- „Nálunk az is volt a cél, hogy olyan programok legyenek, amik előtte nem voltak a településen, hogy kicsit kimozdítsuk a megszokottból, és amikor már látják többen, hogy ennek igenis van realitása, mert ezen részt vesznek, érdeklődnek, hat rájuk is.”

A programokon részt vevők körén visszatükröződik az adott település, térség társadalmának szerkezete. Összességében a programok széles körben vonzották a környékbeli lakosságot, ahol a helyiek mellett sokan érkeztek a környező településekről. A korosztályok tekintetében is sikeres volt az elérés (gyerekek, felnőttek, idősek). Amelyik településen jelentős számú második otthon található, illetve amelyik település vonzó turisztikai célpont, ott ezek a látogatói szegmensek is megjelentek a Pajta Programokon.

- „Azért azt el kell mondani, hogy a fesztivál hatására is, meg nyilván van egy olyan hatása, hogy a Balaton-felvidékre jobban jönnek, de itt azért nagyon sok úgynevezett „bebíró” is van. Tehát van egy pesti réteg is, meg nagyobb városi réteg, akik lehet, hogy jellemzően hétfőigén vannak itt, és van ugye a helyi réteg, és, ha megnézzük, a programok is úgy vannak összerakva, hogy különböző célcsoportokat szólítanak meg.”
- „Csúcs siker volt, mikor meghívtam három pilótát és egy stewardess-t. A négy pilótából kettő magyar volt és kettő amerikai. Pont itt nyaralt egy amerikai pilóta házaspár. És a faluban lakik egy stewardess, úgyhogy fantasztikus, érdekes előadást tartottak és meséltek a szakmáról. Úgy volt, mintha ültünk volna egy repülőgép belsejében. A pilóta elmesélt minden részletet, az nagyon nagy siker volt. Már ott kezdődött, hogy a stewardess, az úgy kezdte az előadást, mintha indulna a repülőgép, mikrofonnal a kezében, formaruhában köszöntötte az utasokat magyarul és angolul, az nagyon jól sikerült.”
- „A biciklis nap, azt össze tudtuk hozni úgy, hogy van egy budapesti fiú, aki összeszedi a bicikliket, amik rosszak. És aztán megbütyköli, és akkor odaadományozza valakinek. Kapcsolatban vagyunk az Élelmiszerbankkal is, és tőlük is kaptunk egy csomó olyan biciklit, amit az áruházak úgy kiraktak, hogy mit tudom, nincs rajta pedál, vagy nincs rajta gumi,

vagy nincs rajta ez vagy, az és akkor nagyon jó volt ez a kis azt hiszem kétszázötvenezer forint volt egy biciklis napra, és akkor ezeket az apróbb dolgokat, meg lámpát, meg mindent megvettünk. Itt megszerelték őket az udvarban, és akkor gyakorlatilag egy 30 fős társaság el tudott menni biciklis túrára.”

A programok sikeresen ösztönözték a közösségi részvételt, és gazdagították a kulturális életet. A kulturális kapacitásfejlesztés kínálati és keresleti oldalon egyaránt megjelent. A kulturális kínálat terén a megvalósult programok nagy száma egyértelműen mutatja a program sikerét. Többben kiemelték továbbá, hogy a programok pozitívan befolyásolták a település képét, vonzerejét. A keresleti oldal esetében az interjúba bevont érintettek a kulturális fogyasztás életminőségre gyakorolt hatását emelték ki, valamint a programoknak köszönhetően elért helyiidentitás-erősödést.

- *„Én azt gondolom, hogy a legnagyobb hatása ennek arra van, hogy ha elmennek az emberek és találkoznak egymással. Tehát ilyen mezei hétköznapokon, meg még hétvégeként sem, nincsen olyan fórum, hogy úgy összefussanak.”*
- *„Elértük a célunkat, hiszen igazából az volt a fő cél, hogy ezekkel a programokkal a kistérség embereihez, minőségi, kulturális rendezvényeket, programokat tudjunk eljuttatni.”*
- *„A helyi közösséggel tényleg elindult egy ilyen minőségi kulturális együttlét meg közösségépítés.”*

A Pajta Programban történő részvétel a pályázók számára adott esetben kihívásokkal is járt. Ezen belül a kutatásba bevontak külső és belső tényezőket egyaránt megneveztek. Belső tényezőként jelentkeztek a pályázatban részt vevő, kiemelten a programokat szervező szakemberek erőforrásai (például adott esetben párhuzamosan kellett több eseményt előkészíteni, adminisztrálni stb.). A VEB2023 tekintetében kihívást jelentett a – pályázatban előírt – marketingelemek használata, valamint egyes esetekben az információáramlás és az erőforrások koordinálása. A programokra érkező vendégeket illetően a megkérdezettek elmondták, hogy több esetben az is kihívást jelentett, vajon lesz-e megfelelő érdeklődés egy-egy programra.

- *„Ami kihívás volt az, hogy az nekem mindig, hogy vevők lesznek-e az emberek. A minőségre nagyon próbáltam figyelni. Van egy bizonyos szint, ami alá nem voltunk hajlandók menni, minden stílusban megkeresni a minőséget, akár egy bábjátékról van szó, akár egy táncszóról van szó.”*

- *„Egyszemélyes pályázati íróként, meg menedzserként, meg mindeneként, elszámolóként vagyok jelen, tehát azért a kapacitás véges.”*
- *„Fontos lenne, de nagyon nehéz bevonni a helyieket. Egyrészt az, hogy az idősek még nem szoktak ahhoz hozzá, hogy részt vegyenek ilyen jellegű előkészítésben. A fiatalok meg nem érzik annyira szívügyüknek. Tehát, hogy ha a gyerekért kell menni, meg három gyerekért három fele, itt mindenhova autóval kell menni, akkor nehezen motiválható.”*
- *„Én egy kicsit többre vágytam volna külső támogatásra: a népszerűsítésre. Tehát marketing kellett volna egy kicsit még több, támogatás.”*

5.3. KAPCSOLAT A VEB2023-MAL, A PÁLYÁZATI FOLYAMAT ÉRTÉKELÉSE

A települések és a VEB2023 szervezői közötti kapcsolat konstruktív és pozitív volt, különösen a pályázat előkészítésének, benyújtásának és lebonyolításának során nyújtott támogatás és együttműködés vonatkozásában. A pályázat előnyei között emelték ki az érintett résztvevők, hogy kultúrára fordíthatták az elnyert támogatást. Szintén pozitívum, hogy a Pajta Program rendelkezett egységes arculattal, ami növelte az egyes programok láthatóságát. A Pajta Program erőssége abban rejlett, hogy élénkítette mind a kulturális, mind a közösségi életet, valamint erősítette a helyi identitást. Ezenfelül a Program hozzájárult a kulturális élet sokszínűségének növeléséhez és a közösség építéséhez. Maga a pályázati folyamat a kutatásba bevontak véleménye szerint egyszerű volt, a VEB2023 által szakmailag is támogatott, mentorált.

- *„Igazából nagyon pozitívan tudom megítélni az ott dolgozó embereket, mert rendkívül nagy segítőkészséget tapasztaltunk.”*
- *„A pályázati támogatás program vásárlásra az tök jó, hogyha van, mert ez egy nagy segítség, de hozzáteszem, nekünk például nagy segítség volt az, amit arculatában kommunikációban segített az EKE. Tehát hogy nem kellett százezer forintot kifizetnünk, vagy milliót egy arculat tervezésre, hanem a Pajtának volt egy egységes arculata.”*

5.4. A VEB2023 PROGRAMSOROZAT HATÁSA

A kutatásban részt vevő szakemberek szerint a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa programsorozat egyértelműen jelentős és pozitív hatással volt a térségre. A VEB2023 fokozta a kulturális tevékenységeket, több esetben elősegítette a települések közötti együttműködést, és növelte a kulturális tudatosságot, habár kezdetben tapasztalhatóak voltak az információáramlás

hiányosságai. A kisebb települések láthatóságát növelte, hogy a VEB2023 részeként tudtak megjeleníteni. A térségi összefogást, illetve az EKF térségi értelmezését jónak vélték a szakemberek. A számos VEB2023-program kommunikációjában ugyanakkor előfordult, hogy kisebb rendezvények, helyszínek kevesebb figyelmet kaptak.

- „Hát igazából, a kommunikáció szempontjából, az mondjuk jó, hogy egy ilyen, ekkora település képes arra, hogy így beintegrálódjon egy hatalmas nagyba.”
- „Nekünk egyébként van vendégházunk, és többen úgy jelentkeztek be, hogy azért jöttek, mert itt az EKF. Tehát, hogy télen is például megnyitóra, januári megnyitóra konkrétan mondták, hogy a megnyitóra jöttek.”
- „Amikor látszott, hogy Veszprém már ezt elnyeri, hogy tényleg tegyük össze a két kezünket és szánjuk azt az évet arra, hogy menjünk és lássunk mindent és nézzünk meg mindent, amit csak meg tudunk, mert, hogy nem sokszor fog megadni a lehetőség, hogy 30 km-t autózva ezek itt legyenek.”
- „Az elején mondtam azt, hogy én nem gondoltam azt, hogy részesei lesznek a települések, de részesei lettek, és én egy valós együttműködést láttam. Ami kétoldalú volt, tehát nem csak egyoldalú. Én abszolút pozitívan látom ezt, és ebből nem jött ki rosszul ez a térség. Tehát szerintem ez a térségi identitást is keményen erősítette.”
- „De az mindenestre nagyon jó ötlet volt, meg szimpatikus. Tényleg az EKF kezdeményezésékor is, hogy ezt nem csak Veszprémre, nemcsak lokálisan tervezték, hanem kiterjesztették a régióra. Szerintem a Balaton egy kicsit túlsúlyos volt ebben.”

5.5. JÖVŐBENI TERVEK

Biztosítva az erőforrásokat és folytatva a közösségi bevonást, a települések tovább kívánják vinni a sikeres programok elemeit, így tartva fenn a sikeres kulturális tevékenységeket, még ha ezek már nem is a Pajta Program keretein belül valósulnak meg. Az erőforrások esetében a saját – jellemzően önkormányzati – források mellett több válaszadó említette, hogy más, akár pályázati forrást kell keresni. A programok számában várható némi csökkenés, visszarendeződés. A résztvevő települések pozitívan tekintenek a jövőbeli hasonló programokra, amelyek támogatják a kulturális életet és a közösségi részvételt, bár hangsúlyozzák a szükséges támogatások és erőforrások meglétének fontosságát.

- „Hát nincs, nincs tervezve. Tehát most ugye nekünk megvan már az éves rendezvénynaplárunk, az

nagyjából visszahelyeződik abba a normába, amiben szokott menni, abba a normál kerékvágásba, most, hogy ott, azontúl mit kezdenek el, meg mit nem, nem tudom.”

- „Biztos, hogy olyan egyes események, amik sikeresek voltak, azt például mi itt meg fogjuk szervezni önerőből is valami formában.”
- „Nyilván ez egy ügy van tehát, hogy a Pajta Program olyan volt, mint egy ilyen befektető, első körös befektetés, amit, mint egy startup megugrottunk, hogy felépítsük a közönségbázisunkat, és szépen ezáltal mindegyik programnak megteremtjük az igényét, meg egyáltalán az egész komplexum ismertségét.”

6. Összegzés

A kutatás rámutatott arra, hogy a kultúra és a gazdaság összefonódása fontos tényező a helyi gazdaságfejlesztésben, valamint arra, hogy a kreatív vállalkozások bevonása kulcsfontosságú a helyi közösségek versenyképességének növelésében. A Pajta Program és a hasonló kezdeményezések inspirációt nyújthatnak más térségek számára a gazdasági és a kulturális fejlődés terén.

A Pajta Program és a VEB2023 programsorozat nem csupán események sorozata volt, hanem egy mélyreható, pozitív átalakulás katalizátora a térség kulturális és közösségi életében. A programok jelentős mértékben növelték a helyi lakosság aktív részvételét, és erősítették a generációk közötti kapcsolatokat, amivel új lendületet adtak a közösségeknek. Ugyanakkor a programok során felmerült néhány kihívás is, mint például az erőforrások korlátozott elérhetősége és az infrastruktúra fejlesztésének szükségessége, amelyek megoldása elengedhetetlen a hosszútávú siker érdekében. A programok jelentős pozitív hatást gyakoroltak a térségre, széles körben vonzották a helyi lakosokat és a környező települések lakóit, valamint néhány helyszínen a turistákat is.

A rendezvények változatosak voltak, hiszen számos gyermekszínházi előadást, kézműves foglalkozást, különböző típusú előadásokat, kirándulásokat, zenei koncerteket, workshopokat és közösségi fesztiválokat tartottak. A programok hozzájárultak a helyi identitás erősítéséhez és a közösségi kapcsolatok fejlesztéséhez. A résztvevők visszajelzései alapján a rendezvények rendszeressége és kiszámíthatósága fontos tényező volt a siker elérésében. A programok fenntarthatósága érdekében elengedhetetlen a folyamatos anyagi támogatás, valamint a helyi önkormányzatok, civil szervezetek és közösségek aktív részvétele. A programok finanszírozásának biztosításához a saját források mellett szükség van további

pályázati lehetőségek keresésére is. Fontos, hogy a résztvevők folyamatosan visszajelzéseket adhassanak a programokról és azok hatékonyságáról. Az információ- és tapasztalatcsere elősegíti a rendezvények folyamatos javítását és a helyi igényekhez igazítását.

A Veszprém-Balaton térség létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen, és igény mutatkozik a régiós szintű együttműködésekre, melyek a helyi identitásra alapozva teszik lehetővé a települési szintű kezdeményezések integrálását a régiós keretbe. Az integrált megoldási javaslatok kidolgozása érdekében szükséges egy platform létrehozása, ami összeköti a térség különböző szereplőit, lehetővé téve számukra az információ- és tapasztalatcsere, valamint a közös projektek kialakítását és megvalósítását. A programot értékelő települések alátámasztották, hogy lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a résztvevők visszajelzést adhassanak a folyamatokról és a megvalósult projektekről, így javítva folyamatosan a platform hatékonyságát. További megoldást jelenthet célzott támogatások kiírása, mely elősegítheti a régiós szintű gondolkodás kialakulását. Annak érdekében, hogy a projektek összhangban legyenek a térség fejlesztési irányelveivel, érdemes a támogatások kiírásakor egyér-

erőforrásokat igényelni, különösen a kisebb településeken. A fenntarthatóság biztosítása érdekében fontos a helyi humán erőforrások fejlesztése és a külső szakértői támogatás igénybevétele. Több helyszínen szükség van az infrastruktúra fejlesztésére, hogy a kezdeményezések hosszútávon is sikeresek lehessenek. A rendezvények népszerűsítése és a helyi lakosok bevonása érdekében szükséges a marketing és kommunikációs stratégiák továbbfejlesztése. Fontos a helyi és a regionális szintű promóció, hogy a programok szélesebb körben ismeretek legyenek.

Összegzésként elmondható (2. táblázat), hogy a Pajta Program és a Veszprém-Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa programsorozat úttörő szerepet játszott a térség kulturális és közösségi életének felpozíciójában. A program példát mutat arra, hogyan lehet a helyi értékekre és hagyományokra építve innovatív, közösségépítő kezdeményezéseket megvalósítani, amelyek hosszútávon is fenntarthatóak és sikeresek lehetnek. A jövőben érdemes tovább erősíteni az együttműködést, bővíteni a támogatási lehetőségeket, és folyamatosan alkalmazkodni a helyi igényekhez, hogy a programok továbbra is értékes élményeket és emlékeket nyújthassanak az újabb generációk számára.

2. táblázat

Főbb eredmények

Témakör	Főbb eredmények
Kulturális és gazdasági összefonódás	A kultúra és a kreatív ipar bevonása kulcsfontosságú a helyi közösségek versenyképességének növelésében és a gazdasági fejlődés elősegítésében.
Közösségi élet fellendítése	A Pajta Program jelentősen növelte a helyi lakosság aktív részvételét, erősítette a generációk közötti kapcsolatokat, és új lendületet adott a közösségeknek.
Kihívások	Az erőforrások korlátozott elérhetősége és az infrastruktúra fejlesztésének szükségessége kihívást jelentett a program hosszútávú sikeressége szempontjából.
Rendezvények sokszínűsége	A programok széles palettája jelent meg, mint például gyermekszínházi előadások, kézműves foglalkozások, zenei koncertek és közösségi fesztiválok.
Rendezvények hatása	A programok hozzájárultak a helyi identitás erősítéséhez, és széles körben vonzották a helyi lakosokat, a környező települések lakóit, valamint néhány településen a turistákat is.
Fenntarthatóság	A programok hosszútávú fenntarthatósága érdekében elengedhetetlen a folyamatos anyagi támogatás, valamint a helyi önkormányzatok és közösségek aktív részvétele.
Jövőbeni tervek	A résztvevő települések szándékában áll a program sikeres elemeinek továbbvitele, és biztosítani kívánják az erőforrásokat – akár saját forrásból, de inkább pályázati lehetőségek révén – a helyi közösség bevonása és a kulturális tevékenységek fenntarthatósága érdekében.

Forrás: saját szerkesztés

telművé tenni és alkalmazni a feltételrendszert, ami meghatározza a célokat és a kívánt eredményeket. A régiós szintű gondolkodás támogatása nemcsak a régió erőforrásainak jobb kihasználását teszi lehetővé, hanem erősíti a helyi identitást, elősegíti a települési szintű kezdeményezések növekedését, és integrálja őket a szélesebb régiós keretbe. A szervezési és koordinálási feladatok jelentős

Köszönetnyilvánítás

Jelen kutatás a Veszprém-Balaton 2023 Zrt. és a Pannon Egyetem együttműködésében, a Veszprém-Balaton 2023 programsorozat monitoringjához kapcsolódóan került lebonyolításra. A Veszprém-Balaton 2023 részéről a kutatásban részt vevő munkatársak: Mike Friderika

programfejlesztésért felelős igazgató, valamint Nagy Krisztián projektmenedzser, a Pajta Program koordinátora. A Pannon Egyetem részéről a szakmai interjúk lebonyolításában részt vevő munkatársak és hallgatók: Sulyok Judit, Németh Eszter Júlia, Tobak Júlia, Szultos Boglárka, Mádl Gabriella, Lekszikov Kitti. A kutatás témájában, „Kultúra, mint kreatív gazdaságfejlesztési eszköz – Fókuszban a Pajta Program” címmel (témavezető: Tobak Júlia) Szultos Boglárka készített Tudományos Diákköri dolgozatot a 2023/2024. tanévben a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Karán.

Felhasznált irodalom

- CHARTRAND, H. H. (1990): The hard facts: Perspectives of cultural economics. *Transactions of the Royal Society of Canada 1989*. Fifth Series, Volume 4. University of Toronto Press.
- DZIEMBOWSKA-KOWALSKA, J. – FUNCK, R. H. (1999): Cultural activities: source of competitiveness and prosperity in urban regions. *Urban Studies*. 36(8). pp. 1381–1398.
- ENYEDI GY. (2005): A városok kulturális gazdasága. In: Enyedi G. – Keresztély K. (szerk.): *A magyar városok kulturális gazdasága*. MTA Társadalomkutató Központ. pp. 13–27.
- ENYEDI GY. (2002): A városok kulturális gazdasága. *Földrajzi Értesítő*. 51(1-2). pp. 19–29.
- FÁBIÁN A. – TÓTH B. I. (2013): A kultúra területi mérhetősége és a kistérségek közművelődési jellemzői. *Tér és Társadalom*. 27(1). pp. 97–114. <https://doi.org/10.17649/TET.27.1.1928>
- FARAGÓ L. (1987): A területfejlesztés fogalmáról. *Tér és Társadalom*. 1(1). pp. 5–16.
- FEKETE, D. (2018): Economic development and economic governance through the example of the city of Győr. *Deturope*. 10(1). pp. 97–115. DOI:10.32725/det.2018.006
- G. FEKETE É. (2005): *Helyi gazdaság- és foglalkoztatás-fejlesztés*. Miskolci Egyetem. CROSSEDU Project, HUSK/1101/1.6.1-0300.
- GEERTZ, C. (1997): What is a country if it is not a nation? *The Brown Journal of World Affairs*. 4(2). pp. 235–247.
- MORVAY SZ. – RECHNITZER J. – FEKETE D. (2020): Európa Kulturális Fővárosok Kelet-Közép-Európában. *Tér és Társadalom*. 34(1). pp. 119–139. <https://doi.org/10.17649/TET.34.1.3147>
- PIRISI, G. – STEFÁN, K. – TRÓCSÁNYI, A. (2008): The role of cultural economy in the revival of cities: Endowments and changes of the city of Pécs. In: Lóczy, D. – Tóth, J. – Trócsányi, A. (szerk.): *Progress in Geography in the European Capital of Culture 2010*. Imedias. pp. 11–23.
- PISKÓTI I. (2023): *Rendezvénystratégia keresetek: Nagyrendezvények szerepe a városmarketingben*. Magyar Gazdaságföldrajzi és Településmarketing Műhely. Neumann János Egyetem Gazdaságföldrajzi és Településmarketing Központ, Kecskemét, 10.

Internetes források

- GIDA B. (2022): *Veszprém-Balaton 2023: Magyarország új kulturális-kreatív régiója*. <https://papageno.hu/blogok/kreativ-europatortenetek/2022/09/veszprem-balaton-2023-magyarorszag-uj-kulturalis-kreativ-regioja/> Letöltve: 2024. március 18.